

BİREYSELLEŞEN KÜRE

Necmi Emel Dilmen*

ÖZET

Yerkürenin üzerinde yaşayan insanlar her ne kadar altlarında bir küre olduğunu ve onun güneş etrafında döndüğünü ilk duyduklarında buna karşı çıkmış olsalar da, daha sonra bilimsel veriler doğrultusunda bu fikri kabullenmiş ve de dünyanın bu mantıkla bir sonu olduğu varsayımıyla bu gezegeni keşfe çıkmışlardır. Bu süreç bilimsel/akılcı gelişme ile olgunlaşmış, toplumların tanışmasına, daha sonra bazen alışverişine bazen de sömürülerine ama en nihayetinde devletler hukuku açısından olmasa bile, ekonomik açıdan sınırların kaldırılmasına kadar varmıştır.

Günümüz toplumunun sahip olduğu en değerli öge olan “Bilgi” ve bunun “Paylaşımı”, teknolojik gelişmeler ile beraber küreselleşmenin en önemli öğelerinden biri olmuştur. Bu teknolojik gelişmeler özellikle bilginin dolaşımı sürecinde bir lokomotif etkisi yaratmış ve bilgiye ulaşan herşey ve herkesi olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte bir dönüşüm eğilimine sokmuştur. Bu dönüşüm devletler seviyesinde olduğu kadar, bireyler seviyesine de indirgenmiş durumdadır. Günümüzde temelde gördüğümüz eğilim küreselleşmenin bireyselleşme yönünde bir ivme getirdiğidir. Bu cümleden anlamamız gereken küreselleşmenin her bireye ulaşma, her bireyi kapsama gerekliliğidir. Bu gerekliliği yerine getirmek için kullanılan araç ise teknolojik gelişmelerdir.

Bireyselliğin ve bireyin en önemli öge olduğu bu toplumda bütün kavramların başına gelen “Yeni” sıfatı özünde bireyin haklarını ve refahını sağlamayı hedefleyen bu düzeni tanımlamaktadır. Bütün bu yeni düzen çerçevesinde bazı olumsuz koşullarda ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, özel hayatın mahremiyeti, dijital bölünme, güvenlik gibi konularda önümüze çeşitli problemler çıkarmaktadır. Bu çalışmada, küreselleşme ve teknolojik gelişme kavramına yukarıda bahsedilen bakış açılarıyla eleştirel bir görüşle yaklaşılabacaktır.

* Arş.Gör.Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Bilişim Anabilim Dalı, Nişantaşı Kampüsü, İstanbul, (edilmen@marmara.edu.tr)

GİRİŞ

Bu yazıyı hazırlama aşamasında küreselleşme ile ilgili araştırmaları ve dokümanları incelerken aklıma bana konuya biraz da alaycı yaklaşan, aylar önce bana gönderilen Lady Diana'nın ölümü ile ilgili ve küreselleşmeyi örnekleyen bir e-posta mesajı geldi. O mesajda bakın küreselleşme nasıl özetlenmekteydi:

“Bir İngiliz Prensesi Mısırlı erkek arkadaşıyla bir Fransız tüneline Hollanda motoruna sahip, İskoç viskisiyle sarhoş olmuş bir Belçikalı'nın kullandığı bir Alman arabası ile kaza yaptı. Japon motosikletli İtalyan paparazziler tarafından takip ediliyorlardı, Amerikalı bir doktor tarafından Brezilya yapımı ilaçlarla tedavi edilmeye çalışıldılar, bu mesaj size bir Türk tarafından Bill Gates teknolojisi kullanılarak gönderildi ve siz de muhtemelen bunu bir Singapur tesisinde Bangladeşli işçilerin yaptığı, Tayvan malı çiplerin ve Kore malı monitörlerin kullanıldığı bir bilgisayardan okuyorsunuz. Büyük olasılıkla da bu bilgisayar Hintlilerin kullandığı kamyonlarla taşındı, Endonezyalılar tarafından gemiye yüklendi, Sicilyalı liman personeli tarafından boşaltıldı, “küreselleşme” yi bundan iyi tarif edebilir misiniz?..”

Aslında içinde gerçeklik payı da olan bu tanımlama tabii ki tek taraflı ve alaycı olmaktan fazla öteye gidememektedir. Küreselleşmeyi ekonomik, toplumsal, siyasal boyutlarıyla tanımlayan birçok yaklaşım mevcuttur.

KÜRESELLEŞME

Küreselleşme konusunda iyimser ve karamsar yaklaşımlar mevcuttur. İyimserler, globalleşmenin dünyayı tek bir mekan, tek bir iman uyumluluğuna dönüştüren süreçlerin genel adı olduğunu söyleyerek güzel ve mutlu bir gelecek tahmini yaparken; karamsarlar tam tersine bu süreçlerin topluluk ruhunu yıkıcı, parçalayıcı, bireysel kimliklerin üzerinde durdukları sağlam zeminleri aşındırıcı etkilerini öne çıkararak karanlık bir gelecek resmi çizmektedirler (Mutlu, 2005:207). Dünyanın tek bir mekan haline gelme fikrini dile getiren bu terim, aslında popüler dile son kırk yıl içinde girmiştir, bir diğer deyişle, bu terim ifade ettiği değerler kadar yaşlı değildir. Birçok düşünür ve yazar, günümüzün bu moda kavramının açıkladığı iddia edilen sürecin, aslında 500 yıllık bir geçmişi olduğunu söylese de,

küreselleşme kavramı, bugün içinde bulunduğumuz duruma ve geleceğimize dair düşüncelerimizi tarif eden belli başlı referanslarımızdan biridir (Mutlu, 2005:208). Bir diğer görüş bu süreci günümüze daha da yakınlaştırarak, 25 sene öncesine indirgemektedir. Bu görüş, daha önceki dağınık ve sürekli olmayan kullanımına karşın, küreselleşme teriminin 1980'lerin başına, hatta ortalarına kadar, akademik çevreler tarafından kesinlikle önemli bir kavram olarak kabul görmediğini belirtmektedir. Buna göre, küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında ve hızlanmasında teknolojideki gelişmeler, bilgi ekonomisinin öne çıkması, dünyada yaşanan neo-liberal politikaların yükselişi, çok uluslu sermayenin küresel bir pazarda yayılışı etkili olmuştur (Robertson, 1999:21).

Günümüzde küreselleşme konusunda çok geniş bir literatür oluşmuştur; ancak sosyal bilimlerin bir çok alanında görüldüğü şekilde, küreselleşmeye ilişkin birbirinden tümüyle farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifade ile küreselleşme konusunda, gerek teorisyenler, gerekse uygulamacılar arasında uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildir. Küreselleşmenin siyasal, kültürel ve ekonomik sonuçları yaygınlık kazandıkça, taraftarları kadar, özellikle akademik çevrelerde karşı çıkanların sayılarında da artışa tanık olunmaktadır. Çünkü küreselleşmeden kazananlar olduğu kadar, kaybedenler de mevcuttur.

Günümüzde küreselleşmeye yönelik yaklaşımları Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton'ı izleyerek, “aşırı küreselleşmeciler” (hyperglobalist), “kuşkucular” (skeptical) ve “dönüşümcüler” (transformationalist) şeklinde üçlü bir sınıflamaya tabi tutabiliriz (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, 1999:3-10).

- **Hiper küreselleşmeciler:** Bunlar radikaller diye de anılmaktadırlar. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Bugün piyasa koşulları büyük bir oranda gerçekliklerden etkilenmektedir, suni değişimler dahi bir süre sonra etkilerini yitirerek gerçek koşullara ayak uydurmak zorunda kalmaktadır, halbuki ulusal politikalar bu rasyonel kararları doğrudan etkilemekte ve de politikanın aktörlerini başka çıkar tartışmalarına sokarak gerçeklerden uzaklaştırmaktadır. Politikaların ve politikacıların bazen kısır çekişmeler içerisinde olmaları, tamamen yerel kaygılar çerçevesinde tartışmaları küresel ekonominin dinamiklerinden gittikçe uzaklaşmalarını ifade etmektedir. Bu anlamda dünya ülkelerinin

çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucudur (Giddens, 1999:12).

Ana ifadesiyle, radikal ya da aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu (ya da alacağı) ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Ancak bu grup içinde yer alanların homojen bir görünüm arz etmediklerini de belirtmeden geçmemek lazımdır, ortak görüş, ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen, giderek artan bir biçimde bütünleşmiş küresel bir ekonomin mevcut olduğuna ilişkin düşüncedir (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, 1999:3-10). Aşırı küreselleşmeciler, bu sürecin küresel ekonomide kaybedenler kadar kazananları da yarattığına inanmaktadırlar.

Bu homojen yapı içinde yer alan neo-liberallere göre küreselleşme, ilk gerçek küresel uygarlığın habercisi olarak değerlendirilmektedir. Aşırı-küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilir, küresel düzeyde kültürel karışım (hypredization), küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının (global governance institutions) doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzenin delilleri ve ulus devletinin ölümü olarak görülmektedir. Artık ulusal hükümetin sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamışlardır. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller talep ederken, devletlerin otonomisi ve egemenliği de daha çok aşınmaktadır. Bunun yanında, ülkeler arasında uluslararası işbirliği kolaylaşmıştır; artan küresel iletişim altyapısı sayesinde değişik ülkelerin halkları, ortak çıkarlarını daha çok farkına varmakta ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zemininin oluştuğunu iddia etmektedirler (Bozkurt, 2000:18-26).

- **Küreselleşme karşıtları:** Radikal/aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup, şüpheciler olarak da anılmaktadır. Giddens'in deyişiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar (Giddens, 1999:56). Bu grup küreselleşmenin kesinlikle yeni bir süreç olmadığını, hatta 19. yüzyılda ciddi anlamda para ve mal hareketlerinin olduğunu, ayrıca o dönemde sınırsız bir seyahat hakkı olduğunu, pasaportun bile gerekli olmadığı bir dönemden bugünkü sıkı ulusal sınır kontrollerine uzanan aksine bir değişimden bahsetmektedirler. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki

günümüzde yaşanan gelişmelerin, 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia etmektedirler. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanın ideolojisi ve moda terimi olmasına bağlamaktadırlar. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir. Bu karşıt grup küreselleşmeyi kapitalizmin yeni bir yüzü olarak görmekte ve de bu olguyu jeo-ekonomik bir emperyalizm olarak görmektedirler (Gerbier, 1999:105-116), Noam Chomsky ise bu durumu kar peşinde koşan çok büyük işletmelerin yoğunlaşmasına ve de totaliter kurumların tiranlığına bağlamıştır (Bozkurt, 2000:24). Bu grubun içindekiler küreselleşmenin bugün itibarıyla Amerikanlaşma olduğundan ve küreselleşmenin dev şirketlerin zaferi anlamına geldiğinden bahsetmektedirler (Micklethwait, Wooldridge, 2001:12).

Çoğu ülkenin gelirlerinin ancak küçük bir miktarını dış ticaretten elde ettiğini ileri süren şüpheciler, ekonomik alışverişlerin önemli bir kısmının, dünya çapında olmaktan ziyade yakın bölgeler arasında gerçekleştiğini de eklemektedirler. Sözgelimi, Avrupa Birliği ülkeleri çoğunlukla kendi aralarında ticaret yapmakta olup, aynı durum, Asya Pasifik ya da Kuzey Amerika Bölgeleri gibi belli başlı ticaret blokları için de geçerlidir (Uluç, 2003:179).

Bu grubun düşünürleri, küreselleşmeye bir alternatif olarak bölgeselleşme hareketinin de altını çizmektedirler. Dünya küresel bir uygarlık haline gelmeyecektir, tam tersine yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getiren bir kavram olacaktır. Yine bu grup, dünya ekonomisi içerisindeki eşitsizliğe dikkat çekmekte ve bunun dünyada neo-liberallerin dediği gibi, küresel bir uygarlığın doğuşundan ziyade, köktendinciliğin ya da saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunmaktadırlar. Bu grup ayrıca, küreselleşmeyi dikte ettirilen bir ideoloji olarak yorumlamakta ve ekonomik ve teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak ele almayı tercih etmektedir.

- **Dönüşümcüler:** Üçüncü grupta yer alan dönüşümcüler, daha çok “reel-politik”e yakın duranlardan oluşmaktadır. Entellektüel düzeyde küreselleşme karşıtı olmak çok basitken, iktidarda olunca bu kolaylığı bulmak çok zor hale gelmektedir.

Bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı, sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayırım söz konusu değildir. Son yıllarda küreselleşme konusunda yapılan araştırmalar, çok farklı bir dönemde yaşadığımıza işaret etmektedir. Önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyılla karşılaştırılmayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmektedir. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkanına kavuştuğumuzdan beri, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürlerde diğer kültürlerle karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır (Bozkurt, 2000:22-23).

Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettiği halde, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucularının “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler. Bu bağlamda küreselleşme bir yeniden yapılanma sürecidir.

KÜRESELLEŞMEYİ ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörleri ana başlıklarıyla üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisini teknolojinin etkisi, ikincisini ideolojik faktörler, üçüncüsünü ise ekonomik faktörler oluşturmaktadır (Uluç, 2003:181-182). Konumuz itibarıyla, ideolojik ve ekonomik faktörlere kısa bir tanımlama yaparak teknolojik gelişmelerin üstünde durma gereksinimi duymaktayız.

- **Teknolojik gelişmeler:** Aslında toplumsal süreçleri sadece teknolojiye indirmek aşırı basitleştirmek olur. Ancak teknolojik determinizme yönelik eleştirileri saklı tutarak, küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisini inkar etmek de mümkün değildir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, dünyada mesafe kavramının eski anlamını ortadan kaldırmıştır ve Castells’in “Ağ Toplumu” olarak adlandırdığı yeni bir toplum örgütlenmesi ortaya çıkmıştır. Bu durum küreselleşme

bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, günümüzde giderek genişleyerek çok daha geniş bir alana yayılmıştır.

- **İdeoloji faktörü:** Özellikle Doğu blokunun yıkılması sonrasında liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusu artırmıştır. Nitekim kısa bir sürede tüm maliyetine rağmen, eski planlı/devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Bir diğer ifade ile duvarların yıkılmasının ardından, küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi aşılmıştır. Her ne kadar, Asya krizi sonrasında küreselleşmeye yönelik itirazlar artmaya başlamış olsa bile, son dönemde neo-liberal ideolojinin temel ilkelerine güven anlayışı içerisinde hızlandırılarak sürdürülme çabası söz konusudur. Başta ABD olmak üzere, DTÖ, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde sürdüren küreselleşme süreci hızlandıkça, Hegel'in diyalektiğinden giderek ifade edersek, anti-tezini oluşturan anti-küreselci akımlar da tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır.

- **Ekonomik faktörler:** Gelişmiş ülkelerde iç piyasaların doyması, özellikle 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında dış piyasalara açılma arayışı ile iktisadi faaliyetlerin hacimlerinin artmış olması küreselleşme sürecini ortaya çıkartan ekonomik faktörlerden bazılarını oluşturmaktadır.

Çok uluslu firmalar “yeni uluslararası iş bölümü” çerçevesinde, üretimi bütün yerküreye yaymışlardır. Her gün finans piyasalarında büyük miktarlarda para, bir ülkeden başka ülkeye akmaktadır.

Ekonomik yönden bugün yeryüzündeki ülkelerin önemli bir kısmı birbiriyle bütünleşmeye başlamıştır. Örneğin Tayland'da başlayan bir kriz, bütün Asya'yı etkilediği gibi, bizi de etkileyebilmektedir. Ya da Rusya'da yaşanan bir krizin arkasından Türkiye'den bu ülkeye ihracat yapan bir çok firma kapısına kilit vurmak zorunda kalabilmektedir. Bu da doğal olarak ülkeleri kendi politikaları kadar, başka ülkelerin izlediği ekonomik ve siyasal politikalar konusunda da duyarlı olmaya zorlamaktadır. Yani artık ülkelerin iç işlerinde yaşadığı sorunlar ile dış ilişkilerindeki sorunlar arasındaki sınır giderek silikleşmeye başlamıştır.

Benjamin Barber, tüketimci kapitalizmin küresel düzeyde sınırları kaldırmasını ve buna karşı oluşan etkin, dinci ve ırkçı çekişmelerin paradoksal karşılıklı bağımlılığını betimlemeye çalıştığı “McWorld’e Karşı Cihad” adlı kitabında, çeşitli örneklerle bu konuyu irdelemektedir. Özetle, Benjamin Barber ekonominin küreselleşmesini “McWorld” olarak tanımlamaktadır. Barber’a göre, Mc World sınırları delip geçerek ulusların sahip olmadığı düzeyde iktidara sahip olma yolunda ilerlemiştir. Bir yandan küreselleşme diğer yandan buna tepki olarak gelişip otonom topraklara sahip olmak isteyen, etnik ve dinsel temalarla kendisini ortaya koyan yerel tepkinin ortak bir düşmanları mevcuttur ve amaçları çakışır: demokratik kurumları ve ulusal devletleri yok etmek. Barber’a göre McWorld saf pazar ekonomisi vasfıyla hiçbir rejimle ilgilenmemektedir, Mc World’ün yurttaş ve onun haklarıyla yakın uzak bir alakası da yoktur. McWorld’ü ilgilendiren tek şey tüketici ve onun alışverişleridir. Eğer İranlı gençler ayaklarına Nike marka ayakkabı giymek istiyorlarsa bu ürün onlara satılmalıdır, rejimlerinin ne olduğu bir önem arz etmemektedir. Neo Naziler internet kullanmaktadır, aşırı dinci Yahudiler mesajlarını yaymak için rock yapmaktadırlar, Bosna Hersek’te bir sırp askeri teknoloji ürünü dürbünlü tüfeği ile ateş ederken walkman’inden Madonna dinleyebilmektedir. Mısırdaki pop yıldızları Kuran okumaktadır. McWorld için özgürlük yüzlerce çeşit müzik setinden birini seçebilmektir. McWorld ortak toplumsal değerlerle ilgilenmemekte sadece karla ilgilenmektedir, McWorld kültürlerin tek düzeliğini dayatmaktadır. Tüm küreyi benzeşik temalardan oluşan muazzam bir alan haline getirmeye çalışmaktadır (Barber, 2003:36).

Barber’dan sonra, bu noktada biraz durup, biraz da eleştirel bir açıyla, özellikle 11 Eylül tarihi sonrası ortaya çıkan ve globalleşmenin bir anlamda tehlikeli yüzünü ortaya koyan bir kaç gelişmeden bahsetmek ve de ulusal devletlerin etkisinin azaldığını düşünen ve uluslararası örgütlerin ve piyasaların asıl hakim güç olduğu tezini savunan ve hatta ortaya atan Francis Fukuyama’nın 4 Temmuz 2004’de Observer’da yazdığı makaleye göz atmak gerektiğini düşünüyorum.

Fukuyama, 90’lı yıllara damgasını vurmuş yeni dünya düzeni kavramına temel oluşturan Tarihin Sonu adlı kitabında dile getirdiği “güçlü devletlerin yerini pazar güçlerinin alacağı” tezini bu makalede terk etmektedir. “**Devleti Geri Getirin**” başlıklı makalede şu konuların altı çizilmektedir. 11 Eylül saldırıları, dış politika ve güvenlik kavramlarını tekrar masaya

getirmiştir ve bunlar temel olarak ulus devlete ilişkin kavramlardır. 20. yüzyılda karşılaşılan bir çok sorunun kaynağında, Almanya, Japonya ve eski Sovyetler Birliği gibi aşırı güçlü ulus devletler vardı, şimdi ise, yoksulluktan mültecilere, insan haklarından AIDS'e, HIV'den terörizme kadar bir çok sorunun kaynağında, gelişmekte olan ülkelerdeki zayıf devlet yapıları yatmaktadır. Bu durum, Afrika'nın kalkınma probleminin kökeninde yattığı gibi, radikal İslam'ın ve terörün beslenme zeminini de oluşturmaktadır. 11 Eylül olayları, özellikle Afganistan gibi fakir ve sorunlu bölgelerde, devletin güçsüz olmasının, gelişmiş ülkeler açısından ciddi güvenlik sorunları yaratabileceğini göstermiştir. İnternet teknolojisinin de yardımıyla, dünyada, girişimcilerin önündeki devlet engeli büyük ölçüde kalkmıştır, ancak şimdi görülmektedir ki, küreselleşmenin bu nimetlerinden teröristler de faydalanabilmektedir. Oluşan bu boşluğu, bir çok gücü ellerinde meşru bir biçimde toplayabilen ulus devletler tekrar doldurmalıdırlar (Fukuyama, 2004).

Özetle, üstte belirttiğimiz görüşlerin yer aldığı bu makale de, sürekli bir dönüşüm içinde olduğumuz ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin muazzam bir hızla yayıldığı, her yerden bilgisayarlar vasıtasıyla ağlarla sarılı olduğumuz bu toplum düzeninde, yeni değişimlere açık olma gerekliliği gerçeği önümüze çıkmaktadır. Toplum sürekli bir dönüşüm içindedir, ve insanlar için dönmek en gerekli kavramlardan biri olmuştur, insanlar dönüşebildikleri ölçüde zamanın getirdiği kolaylıklardan yararlanacaklardır, ancak diğer yandan kontrol edilmesi gereken daha önceden kurgulanmış bir dönüşüm içerisinde kaybolmama gerekliliğidir. Bu noktada bir diğer soru da, dönüşemeyenlerin veya buna direnç gösterenlerin toplum içerisinde nerede konumlandırılacağıdır.

DİJİTALLEŞME VE DÖNÜŞÜM

Yukarıda daha önce bahsettiğimiz gibi küreselleşme konusunun en önemli yapı taşlarından biri de bilgiye ulaşma ve daha sonra bu bilginin paylaşılması ve yayılması sürecidir. Bu evreye geçişte dijitalleşme de kilit bir rol oynamıştır. Günümüzde “dijital” sözü birçok enformasyon bilimci tarafından yanına “devrim” sözcüğü eklenerek kullanılmaktadır; üstelik kimileri bu dijital devrimin toplumsal, ekonomik, siyasi etkileri açısından İngiliz Sanayi Devrimi'yle eş tutulan yeni bir toplumsal dönüşüm çağı olduğunu belirtmekte, sanayi toplumu “bilişim toplumu”na evrilmektedir (Göker, www.isguc.org., 28.01.2006). Bu yeni toplumsal dönüşümde uygun zemini yaratan, enformasyondaki devrimdir. “Bilişim Toplumu”nu

anlayabilmek için, ona uygun zemini yaratan, “enformasyondaki devrim”i anlamaya çalışmakta yarar vardır. “Enformasyon” dediğimiz zaman, her şeyden önce, bir süreçten; “bildirme süreci”nden “bildirme fiili”nden söz edilmektedir. Buradaki ana soru, sözü edilen “enformasyondaki devrim” süreçte mi yoksa bu süreç sonucu ortaya çıkan üründe mi oldu? sorusudur. Cevap ise sürecin bu dönüşümü geçirdiğidir. Bu sürecin ana görevi de enformasyonu denetlemektir. Denetim sözcüğü, en genel anlamıyla, önceden belirlenmiş bir hedefe doğru amaçlı etkilemeyi belirtir. Etkilemenin olabilmesi için, etkilemek istediğimiz sisteme etkinin iletilmesi (communication), bu ileti sonucunda sistemin durumunda meydana gelen değişikliğe ilişkin enformasyonun denetleyen sisteme geri beslenmesi (feedback); bu yeni enformasyonun denetleyen sistemce işlenerek (data processing), hedef verileriyle karşılaştırılması gerekir (Göker, www.isguc.org., 28.01.2006). Enformasyon süreci, denetlemenin gerektirdiği bütün bu aşamalarını içerir. Enformasyon sürecindeki devrim, bu sürecin “teknolojisinde” olmuştur.

Manuel Castells’in “The Rise of the Network Society-Ağ Toplumunun Yükselişi” adlı eserinde bahsettiği bu ağlarla bağlı yeni toplumun en önemli özelliği hızıdır. Hayatın hızlılığı karşımıza çıkan zorlukların da üstümüze daha hızlı bir şekilde gelmesi gerçeğini getirmiştir. Bu toplumda, muhakkak bir işte çalışılmalı ve orada kalıcı olunmalıdır, ödemeler günü gününe yapılmalı, çocuklar en iyi koşullarda yetiştirilmelidir, ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda köklü çözümler hakkında düşünmek için bile vakit dardır. Bunun yanında, hızlı çekim hayatımızın bizde yol açtığı sıkıntılarla da yine bu dijital dünyadaki eğlence ve iletişim endüstrisinin bize sunduğu bazı olanaklarla başa çıkmaya çalışabiliriz. İşten veya okuldan eve gelen birey, bir DVD seyredebilir, playstation da oyun oynamayı tercih edebilir, internete bağlanarak yemek ısmarlayabilir, Amazon.com’dan kendine yeni bir kitap satın alabilir veya istediği bir bilgiye ulaşmak için kişisel bilgisayarından yararlanabilir. Bütün bunlar aslında “ağ”ın bir şekilde hayatımızın her anında olduğuna bir örnek teşkil etmektedir. Ağ toplumunun evriminin dünya tarihinin önemli bir evresi olduğunu söylemek fazla abartılı bir söylem olmayacaktır (Hassan, 2004:2). Bu evrimin de ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal etkileri olacaktır. Bu etkilerde de özellikle bireyler ön plana çıkacaktır. Louis Rossetto, 1998 yılında Wired dergisindeki yazısında dijital devrimin öznelere bizzat bireyler olduğunu şu kelimelerle ifade etmektedir: “*Düşlediğimiz derin küresel dönüşümdür. Bu süreçte şirketlerin hikayelerinden, yaratıcı fikirlerden ve özellikle Dijital Devrimi gerçekleştirenlerin*

hikayelerinden bahsetmek istiyoruz. Bizim kahramanlarımız ne politikacılar, ne generaller, ne rahipler ne de bilginlerdir, aksine iş ve özel hayatlarında teknolojiyi ve ağıları kullanan ve yaratanlardır.... kısaca ve açıkca sizlersiniz.” Bu yeni, rekabetçi, neoliberal ekonomik küreselleşme toplumunda göze batan bir diğer özellikte erişimdir, bir diğer deyişle eldeki veriyi en hızlı işleme sürecine sahip araç en gerekli araçtır. Zamanın para, paranın da zaman olduğu bu dönemde bilgiye çabuk erişmek ve onu işlemek, ardından da yayma sürecini en aza indirmek rekabetin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Bilişim toplumunun önemli yapı taşlarından birini de, aradaki popüler ağın adı olan “internet” oluşturmaktadır. Castells, 2001 yılında yazdığı “The Internet Galaxy” adlı kitapta internet için şu cümleleri kullanır: “*Internet yaşamımızın önemli bir parçasıdır. Internet, bugün, elektrik şebekelerinin ve elektrik motorlarının sanayi toplumu için gerçekleştirdiği aktiviteleri bilişim toplumu için yapmaktadır, çünkü internetin görevi bilginin gücünü tüm insanlık evreninde yaymaktır*” (Castells, 2001:14). Günümüzde, internet sayesinde çizili sınırları olmayan, içinde bilgisayar olan her ortama girebilen ve yerkürenin her bölümünden katılımı oluşan yeni bir sanal toplum ortaya çıkmıştır. Dijital küreselleşmenin en önemli aktörlerinden olan internet ve bilgisayarla iletişim şebekeleri, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde şiddetle devam eden çıkar ve ideolojik mücadele alanlarından biri haline gelmiştir. Diğer bir deyimle, bilgisayar şebekeleri sadece kapitalistler arasında ekonomik çıkar arttırma girişimlerinin yoğun olduğu bir yer değil, aynı zamanda, geniş ölçüde, ideolojik mücadelenin verildiği güçlü ve özel bir alan haline gelmiştir (Erdoğan, 2005:422). Şebekeler, bugün büyük ölçüde küreselleşmiş ve hızla devam eden özel teşebbüs sisteminin artan kullanımı yanında, bu düzene karşı mücadele verenlerin de kullanımına girmiştir. Kapitalist pazar ekonomisinin bir sonucu olarak yeni modern telefon sistemleri kuruldukça, bilgisayar fiyatları ve telefon ücretleri düştükçe, internet kullanımı kolaylaştıkça, sadece kapitalizmin yayılması değil aynı zamanda karşı mücadelenin yaygınlığı da artmaktadır (Erdoğan, 2005:422). Egemen ideolojinin “internetin halkı güçlendirdiği” iddiası ancak interneti bilgi toplama ve dayanışma amacıyla kullanan belli küçük bir azınlık için geçerlidir. Geniş kitleler kullanamamakta veya kullanmamaktadır. Kullananların büyük çoğunluğu için internet televizyonun kaçışçı ve boş zaman geçirme rolünü üstlenmiştir. İrfan Erdoğan’a göre interneti hayali uydurular ve olasılıklarla demokratikleşme ve özgür kamusal tartışma alanı olarak sunma ve enformasyon toplumundan bahsetme yerine, önce internete kimlerin ulaştığını, internette sunulanı, içerik, emtialaşma, özelleşme, reklam, propaganda ve bilinç yönetimi açılarından incelemek gerekmektedir. Eğer

internet artan bir şekilde uluslararası firmaların ve onların ortakları yerel dev firmaların önemli bir reklam aracı oluyorsa, H. Schiller'in belirttiği gibi, kültürel ve ekonomik emperyalizmin internet yoluyla yeni bir yayılma ortamı elde ettiği gerçeği ortaya çıkar (Erdoğan, 2005:424).

BİREYSELLEŞEN DÜNYA DÜZENİ

Küreselleşmenin lokomotif gücü olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, giderek artan kullanımı ve internetin gelişimi, bireylerin, devletlerin ve her alanda büyük ve küçük işletmelerin kullanımına son derece güçlü araçlar sunmuştur. Bu durum; devletlerin ve işletmelerin iç yapılanmalarında, talep edilen iş becerilerinde ve iş örgütlenmelerinde, ticari ortaklıklar, bireyler ve devletler arasındaki ilişkilerde çok ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojiler, kullanım ve uygulamalarını düzenleyen ve destekleyen ekonominin ve politikaların tamamı üzerinde büyük bir etkiye sahip olmanın yanında, bu ekonomilerin modernizasyonunda etkili olup, istihdam için yeni olanakların yaratılmasında ve yeni küresel ekonomiye dahil olunmasında katkıda bulunmaktadır. Dünya bir yandan küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yanlarını alternatifsiz bir şekilde yaşamak zorunda kalırken, bir yandan da toplumsal alanda kökleri rönesansa kadar dayanan “bireyselleşme” gerçeğiyle de karşı karşıya kalmıştır. Yaratılan rekabet ortamında, yaşamın her alanında, bireysellik karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bilgi toplumunda internet, mobil telefon gibi araçlarla iletişimin ekonomik ve sosyal ilişkilerdeki kritik rolü ve küresel düzlemde serbestleşme eğilimleri, “birey”in önemini giderek arttırmıştır.

Sanayi toplumundaki kitlesel üretim ve kitlesel beğenilerin aksine bilişim toplumuna geçilmesiyle birlikte bireye yönelik üretim ve “taste culture” denilen bireysel beğeni ve zevkler ön plana çıkmıştır. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ve bu teknolojilere ucuz ve kolay yollardan ulaşma imkanları bilişim teknolojilerinin bireysel kullanımını arttırmıştır. Ayrıca dijital teknoloji olanaklarından faydalanılmaya başlanması da bunların kullanımında bireyselliği ön plana çıkarmıştır. Teknolojinin yaygın kullanılması doğal olarak bilgiye ucuz ve hızlı erişim imkanı sağlamıştır. Bu yolla bilgi sahibi olan tüketicilere artık kitlesel üretim yoluyla ulaşmak çok da akılcı bir yol olarak görünmemektedir. Bilinçlenen tüketiciye hitap edecek, çeşitli beğenileri tatmin edecek, rekabet şartları yaratacak ucuz tüketim mallarını üretmek kar amacı güden örgütler için önem kazanmıştır.

Sanayi mallarındaki bireysellik iletişim ortamlarına da yansımıştır. Kitle iletişiminin yerini bireysel beğenilere hitap edecek yeni iletişim ortamları almış, böylece farklı fikir ve beğenilere sahip bireylerin bile iletişim süreci içinde kendilerini tatmin edecek mesajlara ulaşması sağlanmıştır. Böylece her zevke uygun bilgi verme ya da eğlendirme işlevi olan yayınların ulaşılabilirlikleri artmıştır.

Ekonomi ve iletişim alanlarında ortaya çıkan bu dönüşüm sanatsal ve kültürel anlamda da yaşanmaktadır. Bireyselliğin ve bireyin yalnızlığının ön plana çıkarıldığı sanat eserleri günümüzde post-modern sanat akımını ortaya çıkarmıştır. 19. yy. Avrupalı romantiklerin kitlesel beğeniye hitap eden eserlerinin yerini “anlaşılması zor” sanatçının bireysel duygularını ve içsel çatışmalarını fazlasıyla yansıtan sanat eserleri almıştır. Büyük sanat müzelerinde elitlerin beğenisine sunulan sanat eserleri post modern akımla birlikte sokağa inmiştir.

Kapitalizmin doğuş çağı ve aydınlanma dönemi ile birlikte, ilk defa olarak birey olma bilinci, birey ve insan hakları kavramları, tarih ve insanlık sahnesine çıkmıştır. Bu çıkış adeta bir yeniden doğuştur. Rönesans dönemi bu doğuşun yüksek sesle ilanıdır. “İnsanlar eşit ve özgür olarak doğarlar ama her yerde zincirlere vurulmuşlardır” diyen, J. J. Rousseau ve aydınlanma filozofları birey özgürlüğünü ve aklın egemenliğini savunurlar. İki bin yıllık feodal sistemin baskı ve ezici çarklarına karşı bir tepki olarak gelişen bu durum, giderek bir sapmaya, bireycilik biçiminde bir yozlaşma ve yüzbinlerce yıllık toplumsallaşmanın yarattığı kazanım ve değerleri yok etmeye yönelik bir canavarlaşmaya dönüşür. Günümüz kapitalizminin bireyciliğinde de kaçınılması gereken en önemli unsur budur. Bunu aşmanın yolu, doğru bireyselleşme, birey olma bilincine ulaşmadır. Özgür birey özgür toplumu yaratır ve onu bütün çıkarlarıyla kendisinde içselleştirir, demek ki, ne yoz ve güdük bir bireycilik, ne de bireyi etkisizleştirip, iradesizleştirilen, karar veremez kılan, uydulaştıran ve toplumsallaşmaya kurban eden bir sosyalite ve örgütlenme formu doğru değildir. Her ikiside birinin adına diğerini yoketmektedir. Oysa insanlığa gereken her ikisinden de gerektiği kadardır. Yani, özgür ve bilinçli tarzda bir bireyselleşme, aynı şekilde tüm bireylerin özgürlük, eşitlik, hak ve hukuklarına riayet etmeye, saygı göstermeye dayanan bir toplumsallık. Bu da eşittir doğru bireyselleşme, doğru toplumsallaşmadır.

Günümüzde de, dünyada yaşanan ezici rekabet ortamında insanların geleneksel dayanışma ve yardımlaşma duygularının giderek azaldığını, bireyselleşmenin ve bu çerçevede, “yabancılaşma” adını vereceğimiz bir sosyo-kültürel değişimde ön plana çıktığı görülmektedir (Aktan, www.canaktan.org, 28.01.2006). Amerika’da yapılan ve teknolojinin insanların hayatında nasıl değişikliklere yol açtığını sorgulayan bir ankette, insanların sosyal ilişkilerini internetten yürütecekleri, gençlerin, okul veya kafeler yerine sanal alemde arkadaşlıklar kuracakları, messenger benzeri programlar veya çöpçatan sitelerinde gözle görülür bir artış yaşanacağı gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu gelişmenin sosyal hayatta yeni bir bireyselleşme dalgasına yol açacağını düşünmek kanımızca çok da yanlış olmayacaktır. Örneğin, sokakta yürüyen insanlara bakıldığında herkesin kulağında bir Ipod ile müzik dinlediğini veya cep telefonu ile mesaj yazdığını görmek, hiç şaşırtıcı olmayacaktır, kimse kimseye “merhaba” bile demeyecek, insanlar birbirinin yüzüne dahi bakmayacaklardır. Bir önceki bölümde eleştirel bir açıdan baktığımız internette, yine bu ankette, kitapların yerini alan bir bilgi kaynağı olarak yorumlanmıştır. İnternet kullanıcılarının birikimlerini yazarak oluşturduğu sanal ansiklopediler ve giderek popülerleşen Bloglar sanal alemde ortak bir bilincin oluşmasının kaynağı olmaktadır. İnsanlar dünyanın en ücra köşesinde olup bitenden tüm detayıyla haberdar olmakta, bu da devletlerin şeffaflaşmasına yol açmaktadır (Vatan Gazetesi, 18.10.2005).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımı ve yükselişi, toplumsal anlamda dönüşümlere yol açmakta ve bu süreç karşımıza “yeni” kavramlar çıkarmaktadır. Bireyselleşme de bu yeni kavramların içine sırınga edilmektedir. Her alanda yaşanan bu dönüşüm de, ticaret, eğitim, kamu hizmetleri gibi olgular e-ticaret, e-iş, e-egitim, e-devlet gibi isimler alarak “elektronikleşmekte”dir. Kavramların önüne getirilen “e” harfi ile bu dönüşümün gerçekleşmiş olduğuna inanılmaktadır. Günümüz dönüşümünün simgesi olan “e” harfine atfedilen bu gücü irdelemek gerekmektedir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi dünya üzerindeki her olgu doğal bir dönüşüm içerisindedir. İletişim ortamları da bu dönüşümden nasibini almaktadır. İletişim ve ortamın gelişim sürecine bakıldığında bu dönüşüm rahatlıkla görülebilmektedir. İletişimin temeli olan insan iletişiminden başlayarak, günümüzün en karmaşık iletişim mekanizmaları ve ortamlarına

kadar bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümün binlerce yıllık tarihi, başlangıç ve son arasında ciddi bir değişimi işaret etse de temel olan iletişim ihtiyacı asla değişmemiştir.

Bugün bilginin ve iletişimin son derece değerli olduğu bir çağda yaşamaktayız. Teknoloji, bilgi iletişimini daha süratli ve daha kesin yapabilmek için sürekli bir gelişme göstermektedir. Bilgi iletişimini sağlayan aygıtların temel çalışma gereksiniminin elektrik olması da bu gelişim sürecini elektronikleştirmedi. Bu sebeptendir ki günümüze uyarlanan / dönüştürülen her olgu, yukarıda sıraladığımız bazı örnekler gibi, elektronik kelimesi ile birlikte anılmaktadır; e-iş, e-devlet, e-öğrenme gibi kavramlara çok aşık olsak da iletişim ortamları için bir “e” oluşturulmadığını farketmek, biraz düşünüldüğünde, çok da zor olmayacaktır. Yani e-iletişim ortamı, e-ortam gibi kavramlarla karşılaşmamaktayız. Bunun sebebi bu ortamlara elektronik demek yerine “yeni” denilmiş olmasıdır, yeni ortamlar (new media), bilinen kişisel ve kitlesel iletişim ortamların e-dönüşüme uğramış halidir (Lister, Dovey, Giddings, Grant, Kelly, 2003:9). Bu süreç içerisinde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi de yine teknolojinin bize sunduğu, “etkileşim” kavramının da bu “yeni”lik içinde yer almasıdır. Günümüzde, çeşitli sektörlerde gün geçtikçe daha çok karşılaştığımız bireye yönelik uygulamalar ve tanımlamalar yukarıda belirttiğimiz dönüşümü kanıtlar niteliktedir. Reklamlarda sıklıkla karşılaştığımız, bireysel bankacılık sistemleri, e-ticaret sitelerindeki bireye yönelik çalışmalar, etkileşimli sayısal televizyon veya internet gazeteciliği uygulamaları, e-devlet sistemleri bu konuda verilebilecek bazı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

E-Devlet kavramını da burada kısaca irdelemek gerekirse, e-devlet temel olarak kamunun hizmet verdiği alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla daha şeffaf, vatandaşa dolayısıyla bireye daha yakın, daha ucuz ve daha iyi çalışan bir idari yapı olarak tanımlanabilir (İnce, 2001:34). Bu devlet (e-devlet) yepyeni bir kavram olarak algılansa da, esas itibarıyla elektronik devleti yeni yapan unsurlar da, kullanılan araçlar ve bu kavramın altında yatan özelliklerdir. Bu devlet bir bilgi devletidir ve bugün en önemli ekonomik değer yaratan unsur bilgidir.

Kamu bilgilerine erişme olanağı, elektronik devletin sadece bir yüzüdür. Elektronik devlet vatandaşların bilgiye erişme taleplerini karşılamakla kalmamaktadır. Kamu hizmetlerinin elektronik yapılar içinde görülmesi, vatandaşların kendileri hakkındaki bilgileri yine sorunsuz

ve kolaylıkla konunun ilgili birimlere aktarılmasını da içerir. Aslında elektronik devlet geleneksel devlet modeline bir rakip değildir. Geleneksel devlet modeli içinde kamunun vermesi gereken hizmetlerin sunulmuş şeklinde değişiklik yapan bütünler olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel devlet de vatandaş, kamu kurumları kanalıyla bilgi sistemine ulaşmaktadır. Elektronik devlet de ise vatandaşın talep ettiği bilginin sağladığı bilgi sisteminin arasındadır. Kamu kurumları arasında bilgi paylaşımı ve iletişim zayıftır. Elektronik devlet de ise, bilgi sistemi Kamu Kurumu ile vatandaş arasına yerleştirilmiştir. Elektronik devletin bir özelliği de teknik bir devlet olmasıdır. Bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde devletin geleneksel yapısı sınırlarına kadar değişmektedir. Bu yeni anlayışta teknolojinin yeri tartışılmaz derece de büyüktür. E-Devlet ve E-Avrupa gibi çalışmalar, bireye yönelik ve bireyin ihtiyaçlarını en kısa sürede gidermeye yönelik uygulamalar olarak göze çarpmaktadır. Devlet tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılayarak sonuçta toplumsal huzur, refah ve güvenliği sağlayacaktır.

Bütün bu bireyselleşme ve birey ihtiyaçlarını ön plana çıkaran süreçte, akla gelen sorulardan biri “bu dönüşümü başaramayan ve dönüşümü istemeyenler ne olacak?” sorusudur. Bilim kurgu filmlerinin birçoğunda, teknolojinin tüm imkanlarıyla refah içinde yaşayan toplulukların dışında, bir de sefalet içinde şehrin dışında, yani “korunan refah alanının” dışında yaşayan topluluklar vardır. Hollywood’un küreselleşmenin ve tüketim kültürünün artmasıyla daha da zenginleşen ve dünyaya özellikle A.B.D. kültür kodlarını yaymayı misyon edinmiş çalışanları, ileriye yönelik yaptıkları bu tarz projeksiyonlarda, acaba küreselleşemeyen veya dönüşemeyenlerin hali bu olacak diye gözdağı mı vermektedir? Hıfzı Topuz’da “Global İletişim” adlı yazısında bizimkine benzer bazı kaygılarını dile getirmiştir. Hıfzı Topuz’a göre “günümüzde iletişim şebekelerine ulaşamayan ve internetin dışında kalmaya mahkum çevreler (sibergettolar) bulunmaktadır, yarın da bu tür toplumlar olacaktır ve bu toplumlar kendi kültürlerini kendi aralarında yaratacaklar, öteki toplumlarla belki de çoğunlukla kaynaşamayacaklardır”(Topuz, 1998:5). Küreselleşme dünyada uluslararası bir elektronik şebekesi oluşturmaktadır, ancak buna göre, kültür eşitliğine, kültürel haklara bu şebeke içinde yer yoktur. Toplumların bu dönüşümü geçirebilmesi için bazı zorluklarla karşı karşıya olduğu aşıkardır. Kişinin böylesine adeta birbirinden uzak atomlar haline geldiği toplumlarda, geleneksel ilişkilerin hızla çözüldüğü, kişilerin sorun çözmekten hoşlanan kişiler haline geldiği; kimsenin aile, toplum veya örgüt ilişkisi nedeniyle bir şeyler edinmediği,

tersine kişisel edinimlerin kişisel beceri ve niteliklerle belirlendiği ortamlarda, okumanın, öğrenmenin önem kazandığı, kişilerin harcamalarına göre değil, üretimlerine göre değerlendirildiği toplumların ortaya çıktığı da bir gerçektir (Öcal, www.mutasyon.net., 26.01.2006). Bu tür toplumlarda standartlar oluşmaktadır; bir malın veya hizmetin nereden alınırsa alınsın aynı kalitede olma gerekliliği oluşmaktadır. Bu tür toplumlarda, tüketici kişinin tatmini esastır: satılan mal geri alınmalıdır. Bu anlayış, bu anlayışın getirdiği yasal düzenleme ve yasayı ciddiye alan uygulamaların dönüşümün gerçekleşmesi için vazgeçilmez şart olduğu doğrudur. Bu anlamda, dönüşüm için altyapı ne kadar gerekli ise, toplumsal anlayıştan hukuk düzenine kadar, modern toplumun diğer öğelerine de o kadar ihtiyaç vardır, çünkü elektronik dönüşüm zor bir süreçtir ve bu süreç esnasında, özel hayat, güvenlik, dijital bölünme gibi birçok problemle karşılaşmaktadır.

DÖNÜŞÜMÜN ETİK SORUNLARI

Küreselleşmenin en önemli dinamiklerindem bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatımıza yaygın ve etkin olarak girişiyle birlikte yaşanan değişimler üç ana grupta toplayabileceğimiz görüşlerce farklı niteliklerle değerlendirilmektedir. Bu görüşler arasında yer alan “iyimserler”; üretimin arttığını, bunun sonunda bolluk yaşandığını, yeni iş alanları doğduğunu, bireylerin kullanabileceği boş zamanın arttığını, sınıf farklılıklarının azaldığını, artık bilgi ve birikimin güç olduğunu, bu nedenle de daha eşitlikçi bir toplum oluştuğunu, demokrasinin ve küresel anlayışın gelişeceğini savunurken, buna karşılık “kötümserler”; zaten güçlü olan kurumların gücünü arttırdığını, bilgi zengini ve bilgi fakiri arasındaki uçurumun genişlediğini, bilgisayar uzmanlığının askeri amaçlara hizmet ettiğini, birkaç yeni iş alanının oluştuğunu fakat bu alanlarda yaratılan iş hacmine göre işsizliğin daha fazla arttığını, elektronik gözetlemenin özel hayatı ve mahremiyeti tehdit ettiğini, bir avuç şirketin bilgisayar pazarını ve uluslararası iletişimi kontrol ettiğini ileri sürmektedirler (Ermann, Williams, Shauf, 1997:161). Buna karşın, iki görüşten de izlerin bulunabileceği “bağlamcılar” ise; teknoloji ve toplumun iki yönlü olarak birbirlerini etkilediğini, toplumsal güçlerde çeşitlilik olduğunu, teknolojinin oluşturduğu etkilerin farklı stratejiler, kararlar ve tepkilerle farklı toplumsal sonuçlar şeklinde görülebileceğini söyleyerek toplumsal dinamiklerin varlığını vurgulamaktadırlar. Bağlamcılar, bilişim teknolojilerinin olumlu ya da olumsuz amaçlar doğrultusunda kullanabileceğini; bilgi ve iletişim teknolojilerinin bireylerin becerilerini

azaltmak veya yeni beceriler kazandırmak ya da çalışanların katılımını arttırmak için kullanılabileceğini, teknolojinin kültür emperyalizmine yol açmak için de, Üçüncü Dünya'nın gelişimi için de kullanılabileceğini söylemektedirler (Ermann, Williams, Shauf, 1997:161). Hangi görüşe daha yakın durursak duralım, hepsi için geçerli olan durum, bilişim teknolojilerinin yarattığı dönüşümle yaşanan olumlu gelişmelerin yanısıra, var olan sorunlara yenilerinin eklenmesiyle birlikte bir dizi etik sorun yaşandığı ile ilgilidir.

Günümüz bilişim toplumu irdelendiğinde, ortaya çıkan etik sorunları, özel hayatın mahremiyeti ve bilginin manipülatif olarak kullanılması sonucu oluşan sorunlar, fikri mülkiyet haklarına saygı duyulmamasından kaynaklanan sorunlar, sistem kalitesi ile ilgili sorunlar, güvenlik ve denetim ile ilgili sorunlar ve insanların yaşamlarında dönüşümü ne kadar kabullendikleriyle ilgili yaşanan problemler olarak özetleyebiliriz. Kısaca başlıklarını verdiğimiz bu sorunları biraz açmak gerekirse;

- **Özel hayatın mahremiyeti:** Bilişim teknolojilerinin gücü ve sağladığı olanaklarla, doğru bilginin yanında yanlış bilginin de yayılabilmesi ve bilginin manipülatif amaçlarla kullanılabilme potansiyeli taşıması çağımızın önemli sorunsalları arasında yer almaktadır. Kişilere ait özel bilgiyi taşıyan kişi ve kurumlar bu bilgiye ilişik olarak sorumluluk taşımaktadırlar. Kişi ve kurumların başkalarına ait taşıdıkları bilgiyi bozulmadan korumaları, kişisel bilgilerin açıklanan amaç dışında kullanılmaması, bu bilgilerin kişilerin haberi olmadan başka kişi ve kurumlara verilmemesi bu sorumlulukların başlıcalarıdır. Mahremiyeti tehdit eden en önemli sorunsallar ise kişilerin elektronik postalarının okunabilmesi, internet üzerinde hangi sitelere girdiğinin izlenebilmesi, kamera ve mikrofonlarla gözetlenebilmesidir. Özel yaşamların izlenmesi hem insan onuruna aykırı, hem de özgürlüğü zedeleyici olduğu için etiğe uygun değildir. Gözetlenen bir insan doğasına uygun davranmayacağı için doğallıktan da uzaklaşacaktır (Dedeoğlu, www.turkmia.org., 20.01.2006).

- **Fikri Mülkiyet Hakları:** Fikri mülkiyet haklarının korunması; emeğin hak ettiği karşılığı alabilmesi için gerekli olmasının yanısıra, geçimini bu şekilde sağlayan kişilerin yaşamını sürdürebilmeleri için de önemlidir.

- **Sistem Kalitesi:** Sistem kalitesine yönelik sorunlar, bilişim profesyonellerinin sorumluluklarıyla bağlantılıdır. Hatalı çalışan yazılım ya da donanımlar başta insan hayatı olmak üzere, insan sağlığını tehdit edebilmekte ya da önemli aksaklıklar yaşatan arızaların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle bilişim teknolojilerini üreten profesyonellerin hatasız çalışan sistemler üretmek için gereken özeni göstermeleri, gerekli testleri yapmaları, bilgi ve becerilerini yaptıkları işle doğru orantılı olarak geliştirmeleri, kaliteli sistemler üretme sorumluluğu vardır (Dedeoğlu, www.turkmia.org., 20.01.2006).
- **Güvenlik ve Denetim ile ilgili sorunlar:** Denetim ve güvenliği sağlama günümüzün gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte gittikçe daha güçleşmeye başlamıştır. Bilgisayarlara yetkisiz girişlerin önlenmesi, bilgisayar korsanlarından ve virüslerden korunma ya da bilişim sistemlerinde oluşacak hata ve arızaların önüne geçme iyi işleyen bir denetim mekanizmasını ve güvenli sistemler kurma zorunluluğunu gerekli kılmaktadır. Teknolojiyi üreten kişi ve firmaların bir zarar söz konusu olduğunda yükümlülükleri olduğunun bilincinde olması ve hesap verebilme sorumluluğunu taşımaları gerekir.
- **Dönüşümün Kabul edilmesi:** Sayısal uçurum bilgi çağının en büyük sorunları arasındadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin olanaklarından yararlanabilen birey ve toplumlarla, yararlanamayanlar arasında ciddi bir uçurum oluşmuştur. Bu sorunun önemli ölçüde gelirle orantılı olmasının yanısıra, bu teknolojiyi kullanmayı bilmemekte dünya nüfusunun önemli bir kısmının bu olanaklardan yararlanmasını engellemektedir. Böylece, demokrasiyi kuvvetlendirici niteliği olan bilişim teknolojileri bir anda, demokrasiyi ciddi ölçüde tehdit eden bir güce dönüşebilmektedir (Johnson, 2001:200). Bilgiye dayalı gelişen yeni ekonominin yeni iş alanları açması ne yazık ki ortaya çıkan işsizlik sorununu bertaraf etmeye yeterli olmamaktadır. İşsizlik sosyal bir sorun olarak ciddi bir insani sorun olmasının yanında, ekonomik olarak da bir sorundur. Birçok malın teknolojik olanaklar sayesinde çok daha hızlı ve fazla üretilmesinin bu mallar tüketilmediği sürece hiçbir anlamı olmayacaktır. Bir başka sorun sosyal ilişkilerdeki transformasyondur. Sanal ortamlarda veya siberuzayda birçok insanla iletişim kurmak mümkündür, ancak genelde bu ilişkiler samimiyetten yoksun, suni ilişkiler olmaktan öteye gidememektedir. Yüzyüze iletişimin sıcaklığı ve güvenilirliği sanal ilişkilerde bulunması imkansız bir öge olarak karşımıza çıkar. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, insanların sosyal ilişkilerini zayıflattığını ve izolasyonu arttırdığını ileri süren

görüşler de yaygındır. Bilgisayar kullanımının aile içi ilişkileri de olumsuz olarak etkilediği yönündeki görüşlerin de bu noktada altını çizmek gerekmektedir. Bireyselleşmenin her alanda etkili olması sonucu, arkadaşlarla kurulan iletişimin kesilmesi nedeniyle, fikir alışverişi, ortak karar alma ve uygulama olanakları da git gide ortadan kalkmakta ve bireylerin izolasyonunu arttırmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme kavramını sayfalar boyunca tartışmaya çalıştığımız bu çalışmada, bu kavramın bizi götürdüğü paradoksal bir dünyada yolculuk ettik ve bu ikilemlerin çözümlerini aramaya çalıştık. Dijitalleşmenin, bilginin ve bilginin paylaşımını sağlayan ağların ve bu ağların en popülerleri internetin bu süreçteki yerini irdeledik. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin küreselleşme kavramının en önemli, hatta olmazsa olmaz ögesi olmasının da altını çizmeye çalıştık.

İletişim teknolojileri ve sunduğu olanaklar hayatı gün geçtikçe kolaylaştırırken dünya ekonomisi de küresel anlamda büyümekte ve insanlar arasında tüketim artmaktadır. Küresel kültür bağlamında, medyanın ve şirketlerin birbirleriyle olan çıkar ilişkileri de büyümektedir. Bu büyüme bir zincir oluşturarak yeni bir tüketim kültürünü de şekillendirmektedir. Küresel kültür sadece tüketen kimliğiyle değil, bir bütün olarak dünyanın her köşesinde eşit olarak uygulanabilmelidir.

Dünya, “yeni” olarak tanımladığı, aslında bir süreci ifade eden bu sıfatla, bir dönüşümün eşiğinden geçtiğini ifade etmektedir. Dönüşüm her alandadır, iletişim ve bilgi teknolojileri ile birlikte, küreselleşmeyi beslemektedir. Bu arada tekrar popülerleşen bireyselleşme kavramı da bu “yeni” sıfatının nitelediği tüm kelimelerin içinde varlığını bize hissettirmektedir. Bir diğer önemli etken de bu teknolojilerle kullanılan etkileşim özelliğidir. Bu kavram, bireylerin önlerine gelen durumlar karşısında anlık olarak tepkilerini gösterebilmesine olanak vermektedir. Bu sayede eskiden ulaşılmaz olarak görülen mecralara erişmek kolaylaşmış ve hatta sivil bir denetim mekanizması inşa edilmiştir. “Yeni”yle beraber hayatımıza giren bir kavram da “yöndeşmedir”, bu kavram da birden fazla teknolojinin birarada kullanılmasını ifade etmektedir ve günümüzde her bireyin hayatına bir şekilde girmektedir.

Küreselleşmenin yüksek hızdaki bu iletişim kanallarına pompalanması ve tüketim kültürünün standart halde dünyanın her köşesinde aktive edilmeye çalışılması çabaları sürse de, amaç, teknolojinin araç olduğu ve bireysel refahın sağlanarak toplumun ileri seviyelere ulaştırılması olmalıdır. Bu süreçte günümüzde yaşanan dijital bölünme veya uçurum, özel hayatın mahremiyeti, fikri mülkiyet haklarının ihlali gibi konularda da yapılması gereken, bir “konsensus” çerçevesinde dünyada bilişim etiği kurallarının benimsetilmesidir. Dijital bölünmenin azaltılması için üçüncü dünya ülkelerinde yapılan ucuz bilgisayar kampanyaları, blogcuların yayınladığı etik kurallar veya bilişim hukuku konusunda yapılan çalışmalar hep bu doğrultudadır.

Bilginin ana materyal olduğu, çağın bilişim çağı, toplumun bilişim toplumu olduğu günümüzde, ister karşıt olunsun ister düşman, küreselleşme gerçeği kabul edilmelidir ve toplumun dinamikleri de buna göre konumlanmalıdır, dolayısıyla ilerlemek isteyen toplumlar içinde yapılması gereken, bu yapı içinde doğru köşebaşını tutarak bilginin üreticisi olma konumunu zorlamak olmalıdır.

KAYNAKÇA

AKTAN Coşkun Can., “Yeni Değişim Dinamikleri ve Devletin Yeni Rolü”,

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/devlet-felsefe/degisim-devletin-rolu.htm>

BARBER Benjamin R. (2003), **Mc World’e Karşı Cihad**, çev. Eser Birey, Cep Kitapları, İstanbul.

BOZKURT Veysel. (2000), “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, İstanbul, ss.18-26.

CASTELLS Manuel. (2001), **The Internet Galaxy**, New York, NY:Oxford University Press.

DEDEOĞLU Gözde, “Bilişim Toplumunda Ortaya Çıkan Etik Sorunlar ve Tıp Bilişimi Meslek Ahlak İlkeleri”, http://www.turkmia.org/file/542sagliktabilisimetigi_dedeoglu.doc

ERDOĞAN İrfan. (2005), **İletişimi Anlamak**, Erk Yayınları, Ankara.

ERMANN David, WILLIAMS Mary B., SHAUF Michele. (1997), **Computers, Ethics and Society**, Oxford University Press.

FUKUYAMA Francis. (2004), “Bring Back the State”, **Observer**.

GERBIER B. (1999), **Kapitalizmin Bugünkü Aşaması Olarak Jeo-Ekonomik Emperyalizm, Küreselleşme mi Emperyalizm mi?: Piyasa Efsanesinin Çöküşü**, F. Başkaya(Der.), Ütopya Yayınları, Ankara.

- GIDDENS Anthony. (1999), “Küreselleşmenin İkilemleri”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, ss.11-20.
- GÖKER Aykut, “Enformasyon Toplumu Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım Denemesi”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=287
- HASSAN Robert. (2004), **Media, Politics and the Network Society**, Open University Press, Berkshire.
- HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON J. (1999), **Global Transformations: Politics, Economics and Cultures**, Polity Press, Cambridge.
- İNCE Murat. (2001), **E-Devlet**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara.
- MICKLETHWAIT John - WOOLDRIDGE Adrian, (2002),“Küreselleşmeye Tepki”, **Foreign Policy** Türkiye Baskısı, No 17-18, ss.12-14.
- JOHNSON Deborah. (2001), **Computer Ethics**, Prentice-Hall Inc.
- LISTER M., DOVEY J., GIDDINGS S., GRANT I., KELLY K. (2003), **New Media: A Critical Introduction**, Routledge, London.
- MUTLU Erol. (2005), **Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya**, Ütopya Yayınları, Ankara.
- ÖCAL Hakkı, “Olur mu Olmaz mı”, www.mutasyon.net/ho_yazioku.asp?id=14.
- ROBERTSON Roland. (1999), **Küreselleşme** (çev.Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- TOPUZ Hıfzı. (1998), “Global İletişim”, **İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni**, Sayı:11, s.5.
- ULUÇ Güliz. (2003), **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- (2005), “Teknolojiyle Hayat Nasıl Değişecek”, **Vatan Gazetesi**.